

CUCERIREA ORADIEI DE CĂTRE OTOMANI (1660) ÎN SURSE VENEȚIENE CONTEMPORANE

Florina CIURE*

THE CONQUEST OF ORADEA BY THE OTTOMANS (1660) IN CONTEMPORARY VENETIAN SOURCES

Abstract

This paper presents the weekly reports sent by the Venetian ambassador to the Habsburg Empire, Alvise Molin, on the events in the summer of 1606 that led to the conquest of Oradea by the Ottomans. News of Oradea fall into the hands of the Ottomans and its immediate consequences have been submitted by Alvise Molin from 9 September 1660 to 22 January 1661. From this reports we can find out also the opinions of the ambassador about the passive attitude of the Habsburgs, Molin continuind during its official mission to militate for a military intervention of the Imperials in Transylvania.

The letters regularly sent by the ambassador to the Venetian authorities hosted in the fund *Senato Secreta* in the Venetian Archives, provides new evidences about a tumultuous period in the history of Transylvania in the seventeenth century. They attest, however, the level of knowledge of the realities of this part of Europe by the central authorities of the Republic of St. Mark, concerned that the Turks should be involved as much as possible on the Transylvanian front.

Keywords: Oradea, 1660, Ottomans, Alvise Molin, Venice.

Raporturile dintre Austria și Imperiul Otoman s-au deteriorat pe parcursul secolului al XVI-lea, mai ales după dezmembrarea Regatului Ungariei în urma victoriei decisive a otomanilor din 29 august 1526 de la Mohács, dar și ca urmare a alianței stipulate între regele Franței, Francisc I, și sultanul Soliman Magnificul. După încheierea tratatului de la Zsitvatorök din 1606, conflictele dintre habsburgi și Poartă s-au limitat la confruntări de-a lungul frontierei ungurești. Cele două puteri care luptau pentru controlul Europei Centrale au fost antrenate, până pe la 1600, în rezolvarea altor probleme grave: habsburgii au fost implicați în Războiul de Treizeci de Ani, încheiat prin tratatul de la Westfalia din 1648, în timp ce Imperiul Otoman intra în războiul împotriva Persiei¹, dar a avut de înfruntat și probleme interne, care au provocat criza autorității centrale, încheiate în 1656 odată cu venirea la putere a marelui vizir Ahmed Köprülü. Un prim obiectiv al relansării activității militare și politice a Porții a fost Republica venețiană, care, după un lung și dificil război ce a durat un sfert de secol, între 1645 și 1669, a trebuit să cedeze insula Creta². Un alt

* Muzeul Țării Crișurilor, florinaciure@gmail.com.

¹ Ovidiu Mureșan, *Un bestseller italiano della fine del XVII secolo riguardante le città e le fortezze del Banato e della Transilvania Occidentale*, în *L'Europa Centro-Orientale e la Penisola italiana: quattro secoli di rapporti e influssi intercorsi tra Stati e civiltà (1300–1700)*, volum îngrijit de Cristian Luca și Gianluca Masi, Brăila–Venezia, 2007, p. 235.

² *Ibidem*, p. 236, 237.

obiectiv al noii politici expansioniste a otomanilor a fost Transilvania, principat autonom aflat sub jurisdicția Porții, care, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, a reușit să se afirme pe plan internațional. Profitând de o conjunctură politică favorabilă, principatul aflându-se la interferența pretențiilor de hegemonie ale habsburgilor și otomanilor³, Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákóczy I au intervenit în cadrul Războiului de Treizeci de Ani⁴, și astfel Transilvania a fost inclusă în tratatul de pace de la Westfalia. Eșecul expediției lui Gheorghe Rákóczy al II-lea din 1657 în Polonia, pentru a obține coroana aceluși stat, fără a fi beneficiat de permisiunea sultanului, a avut drept consecință campaniile militare succesive ale otomanilor cu scopul de a bloca orice amenințare la adresa intereselor strategice ale Porții în Europa Central-Estică. Marea campanie pentru pedepsirea principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea a debutat în primele zile ale lunii august 1658, dar otomanii nu au reușit să-l neutralizeze, chiar dacă l-au impus pe tronul transilvănean pe Acațiu Barcsay. De fapt Oradea a rămas sub controlul lui Rákóczy, care a reușit să convingă Dieta să-l aleagă din nou principe, astfel că otomanii au reluat acțiunile militare⁵. Rákóczy a fost grav rănit în bătălie, la 22 mai, pe câmpul dintre Gilău și Florești, și a murit la Oradea în 7 iunie 1660. Trupele otomane sub conducerea lui Köse Ali Pașa au sosit la Oradea în 13 iulie, și începând din 15 iulie au făcut presiuni pentru ca să li se predea cetatea. În aceeași zi locuitorii au trimis o persoană să ceară ajutor palatinului Ungariei și împăratului, având în vedere că din partea principatului nu puteau nutri vreo speranță, deoarece principele Acațiu Barcsay fusese capturat de către turci. Întrucât au refuzat să renunțe la cetate, începând din 16 iulie otomanii au supus-o asediului⁶.

Ca urmare a schimbărilor politico-militare survenite în zonă începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea (căderea Budei în august 1540 și a Timișoarei în 1552, devenite mai apoi pașalâcuri), cetatea Oradea, care rezistase asediilor otomane din 1474 și 1598, a fost consolidată potrivit nevoilor epocii. După integrarea în granițele Principatului, principii Transilvaniei au angajat arhitecți militari italieni, care au edificat noua cetate pentagonală cu bastioane în colțuri și șant cu apă, în două faze, respectiv între 1569 și 1598 zidul intern al cetății, iar între 1618 și 1650 castelul cetății. Noua fortificație a înconjurat-o complet pe cea medievală, aceasta având plan pentagonal cu bastioane în cele cinci colțuri. Poligonul de bază avea latura de 160 de metri, cortinele aveau 100 de metri lungime, flancurile bastioanelor 60 metri, erau „urechi rotunde”, șanțul din fața bastioanelor avea o lățime de 50 de metri. Prin urmare, în ansamblu său opera se prezenta armonios și dovedea un real progres față de cele care au precedat-o⁷. În 1598, stampla lui Joris Hoefnagel ne arată că cetatea avea patru bastioane complet terminate; ultimul, care va lua numele de Bethlen, va fi finalizat în primele decenii ale secolului al XVII-lea. La 27 august 1660, după un asediu de 46 de zile care a opus unei armate turce de 45.000

³ Vezi: Ileana Căzan, *Habsburgii, Europa centrală și frontul antiotoman. Conflicte armate, strategii diplomatice (1604–1664)*, București, 2008; Călin Felezeu, *Principatul Transilvaniei și relațiile habsburgo-otomane în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Schimbările survenite în statutul politic*, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*, LII, Supliment, 2013, p. 297-304.

⁴ Referitor la intervenția Transilvaniei în cadrul Războiului de Treizeci de Ani, a se vedea: Paul Cernovodeanu, *Transilvania și Războiul de 30 de ani*, în *Studii și articole de istorie*, XXI, 1973, p. 15-25; Cristina Feneșan, *Transilvania și Războiul de treizeci de ani*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca*, XXVI, 1983-1984, p. 119-139; Cristian Luca, *Câteva „avvisi” inedite relative la politica externă a principelui Gabriel Bethlen (1628-1629)*, în *Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol» din Iași*, XXXVI, 1999, p. 163-170; Idem, *Prima etapă a participării Transilvaniei la Războiul de treizeci de ani în lumina unor documente venețiene inedite*, în *Argesis. Studii și comunicări – seria istorie*, IX, 2000, p. 177-185; Idem, *Participarea Transilvaniei la Războiul de treizeci de ani în perioada domniei lui Gabriel Bethlen (1613–1629)*, în *Istros*, X, 2000, p. 425-434; Constantin Rezachevici, *Autoritatea princiară în Transilvania. Participarea la Războiul de 30 de ani*, în *Istoria românilor*, vol. V, *O epocă de înnoiri în spirit european (1601–1711/1716)*, coord.: Virgil Cândea, București, 2003, p. 83-96; Cr. Luca, *Quelques notes et documents concernant la participation de la Transylvanie à la guerre de trente ans pendant la principauté de Gabriel Bethlen (1613–1629)*, în *Revue Roumaine d’Histoire*, XLVI, 2007, nr. 1–4, p. 161-173.

⁵ Vezi: *Istoria orașului Oradea*, coord.: Liviu Borcea, Gheorghe Gorun, Oradea, 1995, p. 136-139.

⁶ L. Borcea, *Contribuții la istoria orașului Oradea în timpul stăpânirii otomane (1660-1692)*, în *Crisia*, XI, 1981, p. 109.

⁷ Leone Andrea Maggiorotti, *Architetti e architetture militari. L’opera del genio italiano all’estero. Gli architetti militari*, vol. II, Roma, 1936, p. 378.

combatanți o garnizoană de 850 de oameni, otomanii au cucerit cetatea, care pentru o perioadă de 32 ani va fi sediul pașalâcului de la Oradea⁸. Dominația otomană s-a încheiat în 1692, când forțele imperiale au ocupat cetatea, după 14 luni de asediu.

Mărturiile despre evenimentele din vara lui 1660 se regăsesc în *Cronica Transilvaniei* a lui Georg Kraus⁹, în cea a lui Szalárdi János¹⁰, care se afla în interiorul cetății în timpul asediului, în relatările lui Evlia Celebi¹¹, cel ce însoțise armata otomană, cât și în diferite cărți publicate în Occident la sfârșitul secolului al XVII-lea¹². Venețienii au primit informații despre evenimentele de pe frontul transilvănean prin intermediul ambasadorului lor la împărat, Alvise Molin. Acesta a îndeplinit numeroase funcții în administrația Serenissimei, de exemplu *savio agli Ordini*, *savio di Terraferma*, *savio alla Scrittura*, *savio del Consiglio*, *provveditore alle Beccarie*, dar a fost și ambasador extraordinar pe lângă Carol al II-lea de Gonzaga în 1638, pentru succesiunea la Ducatul de Mantova. La 22 septembrie 1656 este ales ambasador la curtea imperială, dar din cauza morții lui Ferdinand al III-lea (2 aprilie 1657) a ajuns la Viena în 30 septembrie 1658, fiind primit doar la 18 octombrie. Întors cavaler de la Viena, Molin și-a reluat funcțiile administrative¹³. Însărcinat cu tratativele de pace în Levant, la 18 octombrie 1669 a fost numit ambasador extraordinar la Poartă, unde a rămas până la moarte, survenită în 21 august 1671¹⁴.

În cele 39 de file ale Raportului final citit în Senat la 27 septembrie, în care sunt condensați peste 450 de *dispacci* expediți între 5 octombrie 1658 și 31 iulie 1661, a prezentat atitudinea împăratului și a consilierilor săi, familia de Habsburg, relațiile imperiului cu celelalte state europene și în special cu Veneția în contextul războiului Candiei, posesiunea venețiană din insula Creta. A subliniat că dezordinea din administrație, corupția și justiția permisivă, neînțelegerile dintre partide au slăbit guvernul și l-au îndepărtat de conflictul cu Poarta. În loc să apere Ungaria și Transilvania, a căror pierdere ar fi avut consecințe grave și ar fi pus în pericol Dalmația și Friuli, împăratul se dovedea a fi adeptul păcii¹⁵.

Veștile despre căderea Oradiei în mâinile otomanilor și consecințele sale imediate au fost transmise de Alvise Molin în intervalul 9 septembrie 1660-22 ianuarie 1661. Primele referiri despre asediul otoman al cetății Oradea au fost trimise din Ljubljana. După ce a comunicat autorităților venețiene știrile expediate de reprezentantul imperial de pe câmpul de luptă, care îl asigură pe împărat că „Poarta nu va pretinde nimic în statele Majestății Sale, și nici în cele două comitate, și că va menține pacea, cu condiția să fie lăsată de aceasta să preia Oradea și să nu intervină în Transilvania”, iar „dacă Oradea va reuși să reziste acestei campanii până când turcii vor fi nevoiți să se retragă din cauza vremii rele, nu disperă, că plătind Transilvania cei 500 de mii de taleri promiși vor putea să se liniștească și să se rezolve acele probleme”, ambasadorul demonstrează că este la curent cu adevăratele

⁸ Referitor la asediul otoman al Oradiei a se vedea: Ion Totoiu, *Contribuții la problema stăpânirii turcești în Banat și Crișana*, în *Studii. Revistă de istorie*, XIII, nr. 1, 1960, p. 5-35; L. Borcea, *Un document inedit despre căderea Oradiei în mâna turcilor (scrisoarea din 31 august 1660)*, în *Crisia*, VI, 1976, p. 207-231.

⁹ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei (1608-1665)*, traducerea și studiul introductiv de Gheorghe Duzinchevici și Eva Reus-Mârza, București, 1965.

¹⁰ *Síralmas magyar Krónikának kilenc könyvei melyeket a következő posteritásnak megintetésekre és oktatásokra tulajdon nyelvünkön egybeszedetett és megírt Szalárdi János 1662-ik esztendőben* [Cele nouă cărți ale cronicii maghiare de jale, culese și scrise pentru povățuirea și învățătura posterității în propria noastră limbă de Ioan Szalárdi, în anul 1662], Pesta, 1853.

¹¹ *Călători străini despre țările române*, VI, volum îngrijit de Maria Holban, București, 1976, p. 518; a se vedea și Nicolae Firu, *Evliya Celebi. Despre ocuparea cetății Oradea de către turci în anul 1660*, Oradea, 1937.

¹² Maurizio Nitri, *Ragguaglio dell'ultime guerre di Transilvania e d'Ungheria*, Veneția, 1666; Galeazzo Gualdo Priorato, *Historia di Leopoldo Cesare, Continente le cose piu memorabili successe in Europa dal 1656 fino al 1670*, Viena, 1670-1674; *L'origine del Danubio, con li nomi antichi, e moderni di tutti li Fiumi & Acque, che in esso concorrono, come anche delli Regni, Provincie, Signorie e Città irrigate dal detto Fiume, fino dove sbocca nel Mare Eusino*, Veneția, 1684, p. 122; Casimiro Freschot, *Idea generale del Regno d'Ungheria*, Veneția, 1684; *L'Ungheria compendiata dal sig. co: Ercole Scala*, Veneția, 1687, p. 55-56.

¹³ Maria Teresa Pasqualini Canato, *Alvise Molin*, în *Dizionario biografico degli italiani*, vol. 75, Roma, 2011 (http://www.treccani.it/enciclopedia/alvise-molin_%28Dizionario-Biografico%29/).

¹⁴ A se vedea: Kenneth M. Setton, *Venice, Austria and the Turks in the XVIIth century*, Philadelphia, 1991, p. 206-225.

¹⁵ http://www.treccani.it/enciclopedia/alvise-molin_%28Dizionario-Biografico%29/.

lor intenții: „orice promisiune de pace care place urechilor este ușor de crezut, este însă clară înșelăciunea, intenția turcilor de a intra în posesia Oradiei și a Transilvaniei nu mai poate fi ascunsă”. Relatează că, potrivit ultimelor știri, locuitorii urbei „se apără cu îndârjire”, și „că cei de dinăuntru s-au prefăcut că arde cetatea, unii chemându-i pe turci în ajutor. Crezut de către turci adevărat incendiul, în dezordine și cu furie s-au grăbit să o atace”, mulți dintre ei suferind răni sau chiar pierzându-și viața¹⁶. În realitate nu a fost vorba de nicio păcăleală din partea asediaților, ci de un incident nefericit care a provocat în data de 14 august pierderea întregului lor arsenal, distrugerea unei părți din zidul estic al cetății și moartea a peste 100 de apărători¹⁷. Molin amintește că turcii, după mai multe încercări, reușesc să rezolve o problemă foarte importantă, golirea apei din șanțul cetății¹⁸. Potrivit legendei, secretul le este dezvăluit de o femeie pentru a-și salva fiul, capturat de tătari sau de turci¹⁹, astfel că situația apărătorilor devine din ce în ce mai dificilă. Ambasadorul consideră că „dacă reușesc să reziste cei din interiorul cetății luna aceasta, și dacă încep ploile și vremea rea se poate crede pe bună dreptate că turcii vor decide să se retragă, deoarece fiind așezată Oradea între ape și mlaștini [...] nu vor putea rezista mult timp în acel loc”²⁰, iar pentru a demonstra cele afirmate atașează un desen cu schița cetății. Apărătorii așteptau în zadar ajutorul habsburgilor, care la 27 iulie decisese să nu intervină, l-au trimis doar pe generalul de Souches²¹ cu scopul de a întări linia de apărare a Tisei, după cum amintește și Molin. Într-un *dispaccio* trimis de la Gorizia în data de 17 septembrie, ambasadorul îi cere scuze dogelui că nu i-a comunicat vestea căderii Oradiei, ajunsă la Ljubljana tocmai când era pe punctul de a trimite precedentul *dispaccio*, neavând confirmarea celor întâmplate, chiar dacă a cercetat pe lângă „prim-ministrul Portia”²². În ziua următoare au sosit scrisori prin curier de la generalul de Souches și de la palatinul Ungariei cu vestea tristă „că a murit comandantul Oradiei într-un asalt dat de turci unui bastion al acelei cetăți”, și neavând speranța vreunui ajutor „și cu frica de a fi până la urmă nimiciți de forța mai mare a turcilor, și tăiați în bucăți” au decis să abandoneze lupta, „astfel că scoțând steagul alb au negociat, și în data de 24 luna trecută le-au predat turcilor cea mai importantă cetate, cucerită de câteva secole de acei barbari, cu condiția de a-și salva viețile și bunurile. Aveau în Oradea muniții de război și provizii pentru două luni, și dacă nu le-ar fi lipsit comandantul, ar fi fost nevoiți turcii să o abandoneze”²³. Din cauza oboselii, a îmbolnăvirilor, a lipsei de hrană și muniție, la 27 august cei aproximativ 300 de apărători rămași în viață i-au predat cetatea lui Köse Ali Pașa, căruia i-au înaintat cererile lor. Ei solicitau, printre altele, să fie lăsați să părăsească cetatea, să fie însoțiți până la Cluj, diminuarea tributului și ca otomanii să nu cucerească alte cetăți²⁴. Ali Pașa le-a garantat prin intermediul unei scrisori îndeplinirea doleanțelor și astfel că după 46 de zile de asediu una dintre cele mai importante cetăți de la granițele principatului a trecut în posesia turcilor. „Din cauza acestei mari pierderi trebuie să plângă întreaga creștinătate – spunea Molin –, deoarece prea mari beneficii dobândesc turcii”. „S-a întristat tare această curte, care mai înainte de altă țară va simți consecințele nefaste ale acestei pierderi” anunță ambasadorul venețian, dar concluzia la care s-a ajuns după o atentă analiză „a fost o bulă de săpun”, deoarece s-a stabilit „a se vedea ceea ce vor face turcii după această cucerire importantă, pentru a se lua decizia care se va crede de cuviință, ordonându-se totuși lui Susa [de Souches] de a fi vigilent și a apăra granița de orice atentat”. Alvise Molin întrevide

¹⁶ Arhiva de Stat din Veneția (în continuare: ASV), *Senato Secreta, Dispacci Germania*, fz. [filza=pachetul] 117, c. [carta=fila] 5-7.

¹⁷ L. Borcea, *Contribuții*, p. 111, Idem, *Bihorul medieval. Oameni. Așezări. Instituții*, Oradea, 2005, p. 282; Doru Marta, *Cetatea Oradiei. De la începuturi până la sfârșitul secolului al XVII-lea*, Oradea, 2013, p. 51.

¹⁸ *Istoria orașului Oradea*, p. 146-147; a se vedea și Alexandru Pop, *Cuibul ocrotit de ape – Sistemul hidrografic defensiv al cetății și al orașului Oradea în prima jumătate a secolului al XVII-lea*, Oradea, 2015.

¹⁹ L. Borcea, *Contribuții*, p. 109.

²⁰ ASV, *Senato Secreta, Dispacci Germania*, f. 117, c. 5-7.

²¹ Conte Jean-Louis Raduit de Souches, comandant al trupelor imperiale din Ungaria Superioară între 1663-1664.

²² Conte Giovanni Ferdinando Portia, consilier al împăratului Leopold I în perioada 1657-1665.

²³ ASV, *Senato Secreta, Dispacci Germania*, f. 117, c. 25^v-27^v.

²⁴ L. Borcea, *Contribuții*, p. 112; *Istoria orașului Oradea*, p. 148.

desfășurarea faptelor, convins fiind „că turcii vor domoli și acoperi cu promisiuni de pace toate cuceririle lor”, având în vedere că odată cu căderea Oradiei „rămâne întreaga țară invaziei turcilor expusă și abandonată”²⁵. Cucerirea Oradiei a dezvăluit planurile Porții, care urmărea să blocheze orice tentativă a imperialilor de a pătrunde în Transilvania. În următorul *dispaccio*, trimis tot de la Gorizia în 23 septembrie, ambasadorul relatează că Ali Pașa l-ar fi amenințat pe de Souches că va interveni în forță dacă acesta din urmă nu se va retrage din zona Tisei, „fiind toată acea țară a sultanului”. „Între timp turcii fac incursiuni în toate părțile și pradă totul, făcând sclavi după bunul lor plac”²⁶. La 1 octombrie 1660, într-un *dispaccio* trimis din Trieste și semnat nu numai de către Molin, ci și de ambasadorii Andrea Contarini și Nicolo Cornaro, se anunță că Ali Pașa i-ar fi cerut sultanului permisiunea să invadeze Ungaria²⁷. Întors la Ljubljana, la 6 octombrie reprezentantul venețian transmite că „sosise *aviso* despre cucerirea de către Ali a Oradiei, primit de Marel Vizir, de Vizir și de întreaga curte și popor cu atât de mare bucurie, că pe lângă focurile și petrecerile date în oraș și expedierea de curieri în toate părțile vaste ale regatului, spre laudă și spre disprețul creștinătății au tăiat capetele unui mare număr de creștini, aruncându-le la câini și în râuri”. În plus, „toată lumea zicea prin Adrianopol că acum când sultanul deține Oradea, are în mâinile sale cheile Vienei”. Imediat după cucerirea cetății, otomanii au inițiat refacerea bastioanelor distruse în asediu, după cum notează și Molin: „Ali Pașa fortifică Oradea, și își pune în mișcare armata spre granițele Ungariei, și spre Croația are 6 mii tătari încartiruiți”. Potrivit lui Molin, Ali Pașa nu a dorit nici măcar să citească scrisorile trimise de generalul de Souches prin care îi explica motivele care îl rețineau la granița regatului, „spunându-i deschis că tot ceea ce e dincolo de Tisa este al Sultanului”²⁸. La 16 octombrie, ambasadorul sosit la Graz povestește că a întâlnit pe drum un curier, cu scrisori de la generalul de Souches și de la palatinul Ungariei pentru împărat, care i-a spus că „Ali Pașa după cucerirea Oradiei a luat alte două castele importante, care sunt în împrejurimile Oradiei spre Ungaria. Că făcea incursiuni peste tot fără vreun obstacol, făcând daune și sclavi în număr mare”²⁹. În realitate, la puțin timp după cucerirea Oradiei, otomanii au ocupat principalele cetăți și localități din comitat (Beiuș, Sâniob, Pomezueu, Șinteu etc.)³⁰. Curierul i-ar fi comunicat „că Ali l-a trimis pe Barchiai [Barcsay] în Transilvania cu un corp de armată și cu ordinul de a lua în posesie acel Principat, să pregătească în țară cartierele de iarnă pentru armata sa și să achite restul de 500 de mii de taleri promiși din când în când”, dar că popoarele din Transilvania au scris palatinului Ungariei că „dacă Împăratul va dori să le apere se vor pune sub protecția acestuia și vor achita Majestății sale suma de 900 de mii de taleri promisă turcilor”³¹. Imperialii ezită să intervină, chiar dacă „ungurii sunt decizi să obțină o declarație categorică din partea împăratului, dacă el dorește sau nu să susțină Transilvania, deoarece când împăratul a consimțit ca turcii să o ocupe, doresc să se înțeleagă cu turcii, să-l alunge pe Susa [de Souches], să cucerească alte cetăți și sub protecția Porții să rămână în totală libertate”³². Există temerea – continuă Molin – „deoarece dacă uniți unгурii cu turcii ar acționa împotriva creștinătății, nu numai că nu ar mai fi sigură Viena, dar toți principii creștini ar resimți din plin o lovitură atât de gravă”³³. În plus, „că primul vizir zice că vrea pace cu împăratul atâta timp cât nu va interveni în Transilvania”, însă „i-a ordonat lui Ali, să încartiruiască toată armata în împrejurimile Belgradului, și în Transilvania, ceea ce ne dovedește ce va dori să întreprindă cu prima ocazie”³⁴.

Köse Ali Pașa nu s-a limitat la teritoriul comitatului Bihor, ci a solicitat toate posesiunile controlate de capitanul cetății Oradea și chiar o stradă din Cluj, după cum a

²⁵ ASV, *Senato Secreta, Dispacci Germania*, f. 117, c. 29^v.

²⁶ *Ibidem*, c. 45-46^v.

²⁷ *Ibidem*, c. 71-72.

²⁸ *Ibidem*, c. 78^v-80.

²⁹ *Ibidem*, c. 88.

³⁰ L. Borcea, *Contribuții*, p. 114.

³¹ ASV, *Senato Secreta, Dispacci Germania*, f. 117, c. 88-88^v.

³² *Ibidem*, c. 89-89^v.

³³ *Ibidem*, c. 89^v.

³⁴ *Ibidem*, c. 90^v.

relatat cronicarul Georg Kraus, care participase la tratativele pentru stabilirea graniței estice a pașalâcului. Intenția otomanilor de a intra în stăpânirea unui teritoriu transilvănean cât mai vast este relevată și de Evlia Celebi. Dacă în acel moment Ali Pașa nu a reușit să obțină alte teritorii în Transilvania, a cerut în schimb un tribut foarte mare și a încercat să numească un principe care să-i poată îndeplini pretențiile³⁵. Alvisé Molin, într-un *dispaccio* expediat din Viena la 30 octombrie 1660, face referire la „protestul adresat de Ali Pașa popoarelor din cele două comitate Zattmar [Sătmar] și Zabol [Szabolc], și a altuia învecinat dincolo de Tisa, ca în termen de opt zile să-i dea contribuțiile, în caz contrar folosind armata le-ar distruge de tot”³⁶. Comunică autorităților venețiene că palatinul Ungariei ar fi trimis împăratului o scrisoare de la Acațiu Barcsay, prin care îl informa că reintrase în posesia principatului transilvănean³⁷, „arătându-se dispus să corespundeze cu Majestatea Sa”, și adăuga „că popoarele s-au bucurat nu numai de dominația sa ci și să trăiască sub protecția turcilor”, și că „Ali va dori cu siguranță să pună la plată comitatele de dincolo de Tisa, considerând acest lucru inevitabil”³⁸. Palatinului îi este teamă „că numitelor comitate li se va adăuga Ungaria Superioară, având în vedere aviditatea turcilor, care vor avansa atâta timp cât vor găsi drum liber, întrucât ungurii văzând abandonată apărarea lor, de bună voie vor trece sub protecția turcilor”. Otomanii au continuat să ia măsuri pentru a-și mări dominația: „vizirul de la Buda s-a deplasat la Zolnoch cu 4 mii de combatanți și cu șase tunuri de campanie, pentru a se uni cu Ali Pașa și a face vreo incursiune în comitate sau în Ungaria înainte de încartiruirea de iarnă”. Constatând că „fortificațiile Oradiei au fost aduse într-o stare mai bună decât înainte, curățat șanțul și umplut cu apă”³⁹, Ali Pașa putea să se îndrepte liniștit spre Belgrad, pentru a da curs dorinței sultanului. La 6 noiembrie 1660 Alvisé Molin transmite din Viena Senatului venețian că s-a îngrijit să-i avertizeze pe miniștrii imperiali asupra „înșelăciunilor turcilor”, care vor continua „să adoarmă cu vorbele și să persecute prin fapte săraca creștinătate”, cum au demonstrat-o deja în cazul Oradiei, „și tot așa vor zice turcii că doresc pacea cu împăratul, dacă Majestatea Sa îi va lăsa să ocupe cât râvnesc”⁴⁰, dar insistențele sale nu au avut vreun rezultat pozitiv. Săptămâna următoare, la 13 noiembrie, avertizează autoritățile Serenissimei că „turcii se încartiruesc [...] X mii se află cu Barchiai [Barcsay] în Transilvania, șase mii sunt în Oradea. La fel de mulți la Zolnoch. Și un număr egal la Timișoara. Restul la Belgrad cu Ali despre care se zvonește că vrea să întreprindă o nouă campanie împotriva statului Serenității Voastre”⁴¹. Într-un *dispaccio* trimis la 4 decembrie, ambasadorul consideră inevitabil războiul deoarece chiar dacă imperialii nu ar decide să susțină Transilvania, având în vedere că otomanii „dețin Oradea, iar prin Barchiai [Barcsay] posedă mare parte din acea provincie”, Ungaria Superioară „expusă fără apărare s-ar preda de bună voie turcilor și unită cu aceștia s-ar putea îndrepta împotriva acestei părți”⁴². La 11 decembrie, tot de la Viena, Molin anunță tentativa imperialilor de a-i „distrage pe turci de la ocuparea Transilvaniei”, ordonând trimisului lor la Constantinopol „să transmită vizirului dorința arzătoare a împăratului de a continua în bună pace cu Poarta”, chiar dacă „toți principii din Imperiu, care resimt din plin ocuparea Oradiei și a Transilvaniei, doresc să o forțeze pe Majestatea Sa să nu sufere din cauza acestor vești, împotriva capitulațiilor de pace și împotriva serviciului comun al întregii Germanii”⁴³. Punctul esențial al cererilor lor „este acela de a permite să-i rămână lui Barchiai [Barcsay] Principatul Transilvaniei”, deoarece „dacă se va afla în posesia acelui domeniu, chiar dacă cu titlu de principe” nu înseamnă că va fi „sclav al turcilor”. Molin nu crede în bunăvoința otomană, „deoarece odată fortificată

³⁵ Mihai Georgiță, *Confesiune, religie și societate în Pașalâcul de Oradea*, în *Politici imperiale în estul și vestul spațiului românesc*, Oradea-Chișinău, 2010, p. 153.

³⁶ ASV, *Senato Secreta, Dispacci Germania*, f. 117, c. 102.

³⁷ Acațiu Barcsay, principe al Transilvaniei (octombrie 1658-septembrie 1659; 22 mai 1660-1 ianuarie 1661).

³⁸ ASV, *Senato Secreta, Dispacci Germania*, f. 117, c. 102.

³⁹ *Ibidem*, c. 102^v.

⁴⁰ *Ibidem*, c. 114.

⁴¹ *Ibidem*, c. 132.

⁴² *Ibidem*, c. 174.

⁴³ *Ibidem*, c. 188-188^v.

Oradea, care este locul și cheia cea mai importantă a cuceririlor obținute, nu numai că nu se vor priva turcii de el, și nici nu-l vor da lui Barchiai [Barcsay], ci îl păzesc cu mare grijă, alungând de aici toți creștinii, chiar și simplii artiști și negustori, introducând armeni și turci de-ai lor pentru toate nevoile acelei cetăți⁴⁴. Și la o bună bucată de timp de la cucerirea Oradiei sunt amintite festivitățile din capitala Imperiului Otoman, fapt demonstrat și de *avvisi* primiți de ambasador din Constantinopol la 29 decembrie: „Aici s-a tras prima salvă de tun de bucurie pentru cucerirea Oradiei, considerată de toți de bun augur”⁴⁵.

La 15 ianuarie 1661, de la Viena, Molin face referiri la reacția avută de Primul Vizir la vestea primită de la Ali Pașa „că Chemeni Janos⁴⁶ a intrat în Transilvania asistat de Susa [de Souches] și de armata imperială”⁴⁷. Oficialul otoman l-ar fi amenințat cu „tăierea capului”, considerându-l trădător, reiterând „că acea provincie era a Sultanului, iar de Oradea, deja ocupată, nu mai trebuia să se vorbească. Că împăratul nu trebuia să intervină deloc, și că va regreta acest atentat. Că Poarta otomană nu se teme de întreaga creștinătate împreună”⁴⁸. „Hotărâți turcii să nu mai audă vorbindu-se nici de Oradea, nici de Transilvania, și se spune că dacă li se vor da banii promiși, îl vor lăsa pe Barchiai [Barcsay] în acel Principat”⁴⁹. La 22 ianuarie 1661, tot din Viena, Molin informa asupra discuțiilor împăratului cu „Magnații Unguri”, cărora le-a promis că „îi va apăra și va susține libertatea lor și a Transilvaniei pentru o mai mare siguranță a Regatului”, dar pentru moment „se pare că Oradea se abandonează, este lăsată deoparte”⁵⁰.

Aici se încheie comentariile lui Alvisé Molin cu privire la asediul Oradiei și la atitudinea imperialilor față de cuceririle otomanilor. Judecățile lui Molin trebuie privite în contextul epocii. El era convins că pentru țara sa era mai importantă salvarea Transilvaniei decât a Candiei, având în vedere că la Veneția circula zvonul că sultanul decisese să pună capăt complicatei situații din Transilvania pentru a se putea îndrepta cu toată forța spre Friuli și Dalmația⁵¹. Molin a susținut în fața miniștrilor imperiali cauza principelui Gheorghe Rákoczy al II-lea și a continuat pe durata misiunii sale oficiale să militeze pentru o intervenție imperială în Transilvania. A reușit până la urmă să obțină o armată de 2000 de soldați pentru Veneția, trimiși sub flamura Sfântului Scaun pentru apărarea Candiei⁵², nu însă să-i convingă pe imperiali să renunțe la hotărârea lor de menținere a păcii.

Scrisorile pe care ambasadorul le-a trimis cu regularitate autorităților venețiene, găzduite în fondul *Senato Secreta* de la Arhiva de Stat din Veneția, oferă noi mărturii despre o perioadă tumultuoasă din istoria principatului transilvănean în secolul al XVII-lea. Acestea atestă, totodată, și gradul de cunoaștere al realităților din această parte a Europei de către autoritățile centrale ale Republicii Sfântului Marcu, interesate ca otomanii să fie implicați cât mai mult timp posibil pe frontul transilvănean.

⁴⁴ *Ibidem*, c. 190.

⁴⁵ *Ibidem*, c. 287^v.

⁴⁶ Ioan Kemény, principe al Transilvaniei (1 ianuarie 1661-22 ianuarie 1662).

⁴⁷ ASV, Senato Secreta, *Dispacci Germania*, f. 117, c. 279.

⁴⁸ *Ibidem*, c. 279^v.

⁴⁹ *Ibidem*, c. 279^v-280.

⁵⁰ *Ibidem*, c. 308.

⁵¹ Magda Jászay, *Venezia e Ungheria la storia travagliata di una vicinanza*, Martignaco (UD), 2004, p. 316.

⁵² *Ibidem*, p. 320.

